

„Zmysel života“ v kontexte analytického existencializmu

Miroslav Maňak

MAŇAK, M.: The term “Meaning of Life” in the context of analytical existentialism. *Studia Aloisiana*, 2018.

Objective naturalism expresses that the values that confer meaning on life inhere in the substances of the physical world. They can be observed by the three transcendentals; the good, the true and the beautiful. This way accomplished values wouldn't refer beyond the naturalistic view of the world. Supernaturalistic ones like immutability, timeless or simplicity can't be accepted as some proper values because of their incompatibility with purposiveness. We suppose that the disposition to fulfil supernatural values is an integral part of the complexity of the human person. Therefore, we propose to distinguish between the expressions “meaning of life” and “meaningfulness of life”. The distinction is intended to ensure clarity as to the reference of the expressions. If we refer to a naturalistic conception then we are talking about meaning, and if we are supernaturalists then we are talking about meaningfulness.

Keywords: Objective naturalism, Human person, Supernaturalism, Meaning, Meaningfulness

Zmysel života je nepochybne jednou z fundamentálnych tém filozofickej reflexie. Otázku o zmysle života vieme formulovať rôzne. Pýtame sa na zmysel existencie a života vôbec, na zmysel života ľudí vo všeobecnosti alebo na zmysel vlastného života? Cieľom textu je predstaviť v takto nastavenom konceptuálnom rámci supernaturalistické stanovisko. Pokúsime sa ho vymedziť konfrontáciou s „objektivistickým naturalizmom“ na základe určenia významu výrazu „zmysluplný život“. Zdá sa, že výraz „zmysluplný život“ nespôsobuje významnejšie ťažkosti v prirodzenom jazyku na rozdiel od mnohých závažných filozofických problémov.¹ Našou úlohou je preukázať, že výraz „zmysluplný život“, ako ho

¹ Napr. pri rozhovore s priateľmi úspešne opisujeme vlastný život ako zmysluplný alebo aktivitu, ktorým sa venujeme opisujeme bez problémov ako zmysluplné. Za zmysel nášho života označujeme rodinu, deti, priateľov, zamestnanie, ktoré vykonávame, a to bez toho, že by sme sa usilovali podať hlbšie vysvetlenie alebo zdôvodnenie.

používame v prirodzenom jazyku, môže vyjadrovať aj ideu hodnoty či súboru hodnôt, ktoré je ľudská osoba ochotná nasledovať a ktoré činia jej život zmysluplným. Formulujeme tézu, že supernaturalistické stanovisko ponúka nástroje na komplexnejšiu interpretáciu človeka a sveta, v ktorom žije, než naturalistický postoj. Výhodou zaujatia supernaturalistického stanoviska je, že sa nevyučuje s naturalizmom, čo však v stanovenom kontexte opačne neplatí.

V prípade analytickej reflexie sa stáva význam výrazu „zmysluplný život“ nejasný, dokonca zavádzajúci, čo sa snažíme explicitne preukázať v záverečnej časti. Prístup, ktorý sme zvolili na zachytenie problematiky, sa vyhraňuje voči koncepcii súčasného analytického existencionalistu T. Metza, ktorý vo svojom diele *Zmysel v živote: Analytické skúmanie*² prehodnocuje tradičný prístup k problému a stavia sa kriticky ku konceptom, ku ktorým problematika zmyslu života smeruje. Predovšetkým ku konceptu naturalizmu a supernaturalizmu vo svojich zaužívaných podobách.

Téma zmyslu života nie je v analytickej filozofii explicitne fundovaná a zdá sa, že na to ani nie je dôvod. J. Peregrin píše, že analytická filozofia si nekladie za cieľ poodhaliť záhadu ľudskej existencie.³ Skutočné odpovedanie na otázky môže jestvovať iba tam, kde sú nejaké kritériá toho, čo by bolo správnou alebo nesprávnou odpoveďou. V prípade pýtania sa na zmysel života tieto kritériá nepoznáme.⁴ Ukazuje sa však, že otázka zmysluplnosti ľudského života nemusí stáť mimo dosah analytických nástrojov filozofie. Ako môže v identifikovanom probléme analytická metóda pomôcť, načrtáva koncept T. Metza.

Diele *Zmysel v živote: Analytické skúmanie* možno v súčasnosti považovať za významný prínos. Analyticky reflektuje predovšetkým tematiku nastolenú existenciálnou filozofiou. Predkladanej téme sa začína venovať zvýšená miera pozornosti, a to nielen u anglicky píšucich autorov. V zvolenom konceptuálnom rámci možno Metzovu filozofiu výstižne označiť ako „analytický existencializmus“, čomu sa sám nebráni.⁵ Osvojila si metódu logickej konzistentnosti, ktorá vyžaduje dôkazy, akceptovanie protipríkladov a princípov odvodzovania, čím sa snaží dosahovať čo možno najvhodnejšie zdôvodnenia výrokov.⁶ Prístup, ktorý T. Metz zvolil, v určitom zmysle odpovedá na námietky J. Peregrina. Ukazuje, ako môže v danej problematike metodológia analytickej filozofie diskusiu posunúť ďalej.

Je častým javom, že sa diskurz o zmysle ľudského života stáva diskurzom o súperiách konceptoch supernaturalizmu a naturalizmu, čo však nie je prekvapujúce. Ak má život človeka zmysel, pýtame sa, aká hodnota je arbitrom tohto stavu. A naopak, ak zmysel života nepoznáme, snažíme sa ho nájsť. Tým sa dostávame k sporu o identifikáciu hodnoty alebo súboru hodnôt, ktoré majú status – mať zmysel či nemať zmysel. Identifikácia hodnoty sa tak

2 METZ, T.: *Meaning in Life: An Analytic Study*. Oxford : Oxford University Press, 2013.

3 PEREGRIN, J.: *Úvod do analytické filozofie*. Praha : Herrmann a synové, 1992, s. 9.

4 PEREGRIN, J.: *Kapitoly z analytické filozofie*. Praha : Filosofia, 2005, s. 14.

5 METZ, T.: *Meaning in Life: An Analytic Study*, s. 8.

6 Ibid. s. 8.

stáva na jednej strane arbitrom výroku o prítomnosti alebo neprítomnosti zmyslu v živote človeka a na druhej strane je určujúcim kritériom, do ktorého konceptuálneho rámca bude daný výrok patriť. Ak do naturalistického rámca, vtedy je zdrojom hodnoty prirodzený svet, ak do supernaturalistického konceptuálneho rámca, vtedy je zdrojom hodnoty niečo dokonalé či transcendentné, napr. Boh. T. Metz predpokladá, že hodnoty, o ktorých sa vedie diskusia sú spoľahlivo pozorovateľné vo svete prírodných zákonov, a to takým spôsobom, že ľudská osoba dokáže za pomoci troch transcendentálií (dobro, pravda, krása) prekračovať svoju živočíšnu prirodzenosť. Napríklad pozorovaním a porozumením hlbokých chemických či kauzálnych zákonov aj na molekulárnej úrovni.⁷ Človek v pozícii objektivistického naturalizmu tak môže identifikovať hodnoty (napr. organická jednota) v naturalisticky ponímanom svete, čo vyjadruje stanovisko T. Metza a koncepciu objektivistického naturalizmu, ktorú zastáva.⁸ Jeho zámerom nie je argumentovať proti supernaturalizmu. Zastáva názor, že naturalistické nástroje sú dostatočne účinné na odhalenie zmysluplnosti v živote človeka a supernaturalne hodnoty nevytlúči z diskusie úplne. Ešte stále môžu plniť funkciu rozšírenia, ktoré však nie je potrebné. Nami stanovená téza nie je s týmto tvrdením kompatibilná. Pýtame sa, či je to stále zmysluplnosť ľudského života, čo hľadáme, ak sa obmedzujeme v skúmaní výhradne na naturalisticky chápaný svet. Nekompatibilita tézy z úvodu so stanoviskom objektivistického naturalizmu nespočíva v tom, že by v prírodných zákonoch nebolo čo pozorovať a nazvať toto niečo hodnotným a hodným nasledovania. Téza supernaturalizmu, ktorú sme určili, vyjadruje, že nie je možné hovoriť o zmysluplnosti ľudského života z pohľadu naturalizmu, kvôli zahrnutej požiadavke o komplexnosti opisu človeka a sveta. Ak tento predpoklad akceptujeme, je potrebné pripustiť, že naturalistická koncepcia nemá nárok predpokladať prejav plnosti zmyslu v živote človeka. Postoj supernaturalizmu, ktorý zastávame, je teda zlučiteľný s Metzovou koncepciou do tej miery, dokedy stanovisko objektivistického naturalizmu hovorí o prítomnosti zmyslu v živote človeka. Nemôže však opisovať stav zmysluplnosti ľudského života. Tomuto tvrdeniu ešte budeme venovať pozornosť.

Všímame si, že identifikácia hodnôt, ktoré činia život zmysluplným, predstavuje osobitné špecifikum daného problému a je zrejme najcitlivejším miestom v pokuse o riešenie otázky zmyslu života. Ambíciou predkladaného textu nie je identifikovať hodnotu, ktorá dodáva životu zmysel. Budeme premýšľať nad dispozíciami ľudskej osoby, nad jej schopnosťami, ktorými dokáže zmysel života odhaľovať. – V akej miere, zostáva otáznym.

Zdôvodňovaním stanovenej tézy proti objektivistickému naturalizmu sa zdá, že by bolo chybou predpokladať, že v živote človeka musí ísť exkluzívne

7 METZ, T.: The good, the true, and the beautiful: toward a unified account of great meaning in life. In: *Religious Studies*. Vol. 47, 2010, s. 393.

8 Zameranie pozornosti na jednotlivé detaily môže spôsobovať mnoho ťažkostí, na čo upozorňuje už P. Chauchard, keď popisuje organickú jednotu. Človek môže ľahko zabúdať na celok, do ktorého jednotlivé detaily patria. Porov. CHAUCHARD, P.: *Věda a smysl života*. Praha : Vyšehrad. 1971, s. 33 – 34.

o naturalisticky ponímané hodnoty, ako to predpokladá Metz. Ak by sme hodnotu rozumeli v limitoch naturalizmu, nemohlo by sa jednať o plnosť zmyslu, ktorá vyjadruje aj istú maximu. Povedané inak, takáto hodnota, ktorá činí život potenciálne zmysluplným, nemôže byť determinovaná výlučne fyzickým svetom. Spor, do ktorého sa dostávame, spočíva v tom, že T. Metz používa výraz „zmysluplný ľudský život“ a vystačia mu na to naturalistické hodnoty. Zatiaľ čo nami stanovená téza predpokladá, že výraz „zmysluplný ľudský život“ referuje aj na tie hodnoty, ktoré majú supernaturálny charakter, a to nie v zmysle akéhosi rozšírenia alebo doplnku k naturalistickým hodnotám. Ľudská osoba v nami zastávanej téze je v celej svojej komplexnosti nositeľkou zmyslu, čo akceptuje aj Metz. Na rozdiel od neho tvrdíme, že dispozícia k supernaturálnemu nahliadaniu na svet predstavuje neoddeliteľnú časť tejto komplexnosti. Ak sa chceme vyhnúť redukovanému opisu ľudskej osoby a sveta, v ktorom žije, musíme zachovať aj túto dispozíciu, Metz ju však vylučuje.⁹ Dospievame k tvrdeniu, že v prípade ľudskej osoby, ktorá aj využitím dispozície k supernaturálnemu nahliadaniu na svet úspešne identifikuje vo svojom živote supernaturálnu hodnotu a je ochotná ju nasledovať, môže rovnako označiť svoj život ako ten, ktorý má zmysel.¹⁰ Ostáva pritom vecou diskurzu, do akej miery je možné život skutočne napíňať tak, aby bol plný zmyslu maximálne, dokonale alebo ideálne, tzn. aby bol „zmysluplný“ a aby sme hovorili o „zmysluplnom ľudskom živote“.

V konceptuálnom rámci, ktorý vytvára naturalizmus a supernaturalizmus zatiaľ nedokážeme úspešne identifikovať, čo je príčinou prítomnosti zmyslu v živote konkrétneho človeka a ani to nie je našim cieľom. Predpokladáme však, že prítomnosť zmyslu bude neoddeliteľne spätá so záujmom človeka. Záujem, ktorý človek smeruje k sebe samému a aj k svetu, v ktorom konkrétny ľudský jedinec žije.

Výraz svet používame primárne v dvoch významoch.¹¹ Svet rozpriestraných vecí označujeme ako „svet A“, v našej koncepcii zastupuje naturalisticky chápaný svet. Patria sem tie veci, ktoré intuitívne označujeme ako nezávislé na našom poznaní. Druhý význam výrazu svet má označovať skutočnosť, realitu,¹² časový sled udalostí v živote konkrétneho individua, osoby, so všetkými dispozíciami, ktoré mu prináležia, nazývame ho „svet B“. Dištinkciu svetov sledujeme potenciálnu kompatibilitu s koncepciou S. Wolfovej, ktorá tvrdí,

9 Na riziká spojené s objektivistickým naturalizmom upozorňuje J. Cottingham. Je významný kritik Metzovej teórie. Porov. COTTINGHAM, J.: Theism and Meaning in Life. In: *European journal for philosophy of religion*. Vol. 8, 2016, No. 2, s. 47 – 58.

10 Námietky, ktoré vznášame proti „objektivistickému naturalizmu“ je možné položiť aj proti supernaturalizmu. Preto sa snažíme koncepciu načrtnúť veľmi opatrne. Ak sa opýtame, či je postačujúcou podmienkou zmyslu života prítomnosť supernaturálnej hodnoty v živote človeka na to, aby sme mohli hovoriť o „zmysluplnom ľudskom živote“, dostaneme sa do podobnej situácie ako naturalistický koncept. Zdá sa, že ak prijmeme rozlíšenie zmyslu a zmysluplnosti života, potom aj z pohľadu supernaturalizmu budeme neskôr donútení hovoriť o zmysle života, nie o zmysluplnosti. Pretože aj človek, ktorý nasleduje supernaturálne hodnoty, je stále schopný bilančnej analýzy.

11 S. Sousedík pôvodne rozlišuje univerzum a svet, neskôr svet dieťaťa a svet dospelého. Z tohto odlišenia sme prevzali myšlienku svetov A a B, ktorú rozvíjame do podoby „personálneho realizmu“. Porov. SOUSEDÍK, S.: *Kosmologický důkaz Boží existence v životě a myšlení*. Praha: Vyšehrad, 2014, s. 20.

12 V texte používame výrazy skutočnosť a realita vzhľadom na „svet B“ ako ekvivalenty.

že prítomnosť zmyslu v živote človeka musí vyhovieť dvom kritériám. Musí ísť o aktívny vzťah, čo u nás spĺňa aktívna dialektika¹³ svetov A a B a zároveň to musí byť vzťah spojený s projektovaním nejakej hodnoty, ktorý u nás odkazuje na svet B.¹⁴ Dialektika svetov A a B slúži na rozlíšenie a pomenovanie chronologickej a epistemologickej následnosti z pohľadu osoby v poznávaní.¹⁵ Ak by osoba nerozlišovala medzi svetom A a B, svet A by sa mohol ľahko stať determinantom sveta B. Čiže len svet A by bol výhradne tým, čo je. Ľudská osoba by tak nemohla prekračovať slobodným rozhodovaním a konaním vznikajúce životné situácie pomocou supernaturálnych dispozícií. Svet A a B v nami zastávanej téze supernaturalizmu spolu tvoria jednotný, neredukovaný opis sveta. Jednotný opis nazývame „svet C“. Tento svet spája koncept naturalizmu a supernaturalizmu do jednotnej koncepcie. V nasledujúcom texte skúmame výraz „zmysluplný život“ vzhľadom na ľudskú osobu a venujeme sa postojom, ktorými môže prítomnosť zmyslu vo svojom živote reflektovať.

1. Ľudská osoba ako nositeľka zmyslu

Osoba v nami zaujatom stanovisku rozhoduje, vyberá z možností alebo tvorí nové a následne koná.¹⁶ Takto zvolený postoj je kompatibilný napr. s Franklovou interpretáciou prežívania ľudského života.¹⁷ Prežívanie ľudského života interpretujeme pomocou teórie „personálneho realizmu“, ktorý slúži na kategorizáciu a opis situácií či stavov, v ktorých sa konkrétne individuum ako komplexná ľudská osoba nachádza. Človeka interpretujeme na jednej strane ako jedinca, individuum vo svete A, ktoré je úspešne uchopované naturalistickými nástrojmi, teda ako individuum, ktoré je súčasťou naturalistického obrazu sveta, na druhej strane ako osobu, kde je vhodné zapojenie tiež supernaturalistického konceptu v snahe o celistvejšie zachytenie komplexnosti ľudskej osoby a jej dispozícií. Preto zavádzame termín „personálny realizmus“, čo nám umožňuje skúmať dištinkciu medzi naturalisticky ponímaným svetom o sebe a osobne vnímaným svetom pre mňa. Tu je potrebné spomenúť kon-

13 „Aktívna dialektika“ pomenúva vzťah medzi svetom A a B. Vyjadruje neoddeliteľnú zainteresovanosť osoby vo vzťahu oboch rozlišovaných svetov. Umožňuje zaujať rôzne propozičné postoje vzhľadom na vzniknuté životné situácie a slobodne tieto zaujaté stanoviská meniť.

14 WOLF, S.: Happiness and meaning: two aspects of the good life. In: *Social Philosophy and Policy*. Vol. 14, 1997, No. 1, s. 211.

15 Svet A poznávame tak, že už poznáme svet B, ale podmienkou poznania sveta B je poznanie sveta A, na čo upozorňuje S. Sousedík. Porov. SOUSEDÍK, S.: *Kosmologický dôkaz Boží existence v životě a myšlení*, s. 21.

16 Možnosť slobodnej voľby v súčasnosti zdôvodňuje P. Volek. VOLEK, P.: *Človek, slobodná vôľa a neurovedy*. Ružomberok : VERBUM – vydavateľstvo KU v Ružomberku. 2015; Ľ. Rojka: ROJKA, Ľ.: Slobodné konanie a vedecké metódy skúmania. In: *Studia Aloisiana*. Roč. 6, 2015, č. 3, s. 5 – 16; ROJKA, Ľ.: A Probabilistic Argument for the Reality of Free Personal Agency. In: *Studia Neoaristotelica*. Roč. 14, 2017, č. 1, s. 39 – 57.

17 V. Frankl interpretuje človeka ako „bytie v zodpovednosti“. Porov. FRANKL, V.: *Neuvedomený Boh*. Bratislava : LÚČ. 2005.

cept „realistického personalizmu“,¹⁸ ktorý sa zameriava na problém ontológie osoby, zatiaľ čo „personálny realizmus“ už predpokladá reálnu existenciu osoby. V epistemologickom poriadku „realistický personalizmus“ predchádza koncepcii „personálneho realizmu“. Vzhľadom na vymedzený kontext sa tu bližšie nevenujeme problému ontológie osoby, aj keď si uvedomujeme, že je súčasťou otázky o zmysle života, ktorú si kladieme.¹⁹ Zameriavame sa na obsah sveta B, na to, čo tvorí jeho skutočnosť. Povedané inak, predpokladáme reálnu existenciu osoby, čomu sa venuje „realistický personalizmus“ a na základe tohto predpokladu ďalej tvrdíme, že ak má byť v ľudskom živote prítomný zmysel, malo by dochádzať k jeho naplneniu či odhaľovaniu aj iným spôsobom, než exkluzívne prostredníctvom odpozorovania hodnôt, ktoré sa nám ponúkajú v prírodných zákonoch, pozorované vo svete A. Tu nastupuje „personálny realizmus“ skúmajúci svet B. Svet B sa tak stáva priestorom, kde majú aj supernaturálne hodnoty možnosť manifestovať svoju prítomnosť.

Naturalisticky ponímaný svet o sebe označujeme ďalej „svet A“ a osobne vnímaný svet pre mňa „svet B“. Zastávame názor, že ľudskí jedinci sú súčasťou rovnakého sveta A. Svet A je predpokladom, aby sme vôbec mohli hovoriť o svete B. Chronologicky sa postupuje opačne, ako bolo spomenuté vyššie, poznanie sveta B je podmienkou poznania sveta A.²⁰ Napätie týchto dvoch skutočností ponúka priestor aplikovať termín „personálny realizmus“, ktorý slúži na interpretáciu skutočnosti, reality osoby, ktorá aktívne vníma dialektiku medzi svetom A a svetom B. Rozlišujeme medzi „jedincom“ a „osobou“. Touto dištinkciou sledujeme možnosť zasadiť problém do prostredia personalizmu a zároveň má takáto interpretácia pripraviť priestor pre argumentáciu J. Cottinghama, ktorý je významný kritik Metzovej naturalistickej koncepcie. J. Cottingham upozorňuje, že hľadanie zmyslu v živote človeka síce vyžaduje zaujať určitú pozíciu v snahe opísať svet a identifikovať zmysel, avšak taký postoj, aby výsledný interpretovaný obraz sveta nebol ochudobnenou, redukovanou koncepciou nás samých.²¹

Koncipujeme obraz sveta C, kde jedinci prináležia do sveta A. Konaním vo svete A a zároveň prítomnosťou osôb v ňom je do istej miery konštruovaný svet B. Vo svete A jedinec pristupuje k tým veciam, ktoré sa mu javia zaujímavé.²² Akceptovaním sledu zaujímavých vecí sveta A osoba konštruuje svet B, ktorý interpretujeme konceptom personálneho realizmu. Pre personálny realizmus

18 Medzi zástancov realistického personalizmu patrí J. Letz, ktorý tvrdí: „Na personálnom bytí participuje tiež telesný svet, živý i neživý svet.“ LETZ, J.: Prosoponická ontológia a jej perspektívy. In: *FILozOFIA*. Roč. 57, 2002, č. 8, s. 584. V nami zastávanej supernaturalistickej koncepcii to znamená participáciu sveta A na svete B.

19 Reálnu existenciu osoby prijímame ako predpoklad: „Na to, aby sme sa vyhlí subjektivizmom každého druhu, je nevyhnutné prijať prioritu reálnej existencie osoby.“ Ibid. s. 588. Do budúca môže tento predpoklad znamenať výhodu vzhľadom na stanovenú tézu supernaturalizmu z úvodu.

20 SOUSEDÍK, S.: *Kosmologický důkaz Boží existence v životě a myšlení*. s. 21.

21 COTTINGHAM, J.: Theism and Meaning in Life. In: *European journal for philosophy of religion*. Vol. 8, 2016, No. 2, s. 49.

22 S. Sousedík píše, že „...zaujímavosť není na našem poznání nezávislá: vždyť zajímavým může být něco pouze v závislosti na našem poznání. To, díky čemu může být nějaká věc pro někoho zajímavá, je nejčastěji nějaká její reálná, na našem poznání nezávislá vlastnost.“ SOUSEDÍK, S.: *Kosmologický důkaz Boží existence v životě a myšlení*. s. 21.

je potrebné, aby osoba aktívne vnímala dialektiku svetov A a B. Dokážeme tak odpovedať na otázku, v akom svete daná osoba žije, a teda čo je jej zaujímavým svetom B. Napr. svet horolezca, rybára, čitateľa a.i.

Personálny realizmus ďalej možno rozvíjať do podoby „interpersonálneho realizmu“. Termín slúži na pomenovanie tých vecí v realite osoby, ktoré sa aspoň čiastočne prekrývajú s personálnou realitou inej osoby. Stretáme tak mnohých jedincov, ktorí medzi sebou dokážu aspoň čiastočne zdieľať vlastnú skutočnosť; ako osoby. Neznamená to, že svet B bude u osôb rovnaký, nanajvýš budú podobné. Identifikovaním tejto podobnosti vznikajú svety B, svety horolezcov, čitateľov, rybárov a. i.

Uvedomujeme si, že zvoleným rozlišovaním a kategorizovaním nezachytávame stálu a nemennú skutočnosť konkrétnej osoby. Skutočnosť sveta B podlieha postupným prerodom, kedy sa zo sveta vášnivého čitateľa môže stať striedaním záujmu napr. svet hudobníka. Môže tiež dôjsť k strate záujmu vôbec, čím sa predošlá skutočnosť sveta B rúca. Zrútenie osobnej skutočnosti sa fakticky nedotýka vecí vo svete A. Ponúka sa tak priestor pre obnovenie či znovuzavedenie reality, ktorá má zmysel. Predpokladajme, že môžu nastať dve situácie. Prvá, že personálnu realitu zastupuje úzkosť, vtedy sa človek v nádeji na zmyslom opodstatnenú skutočnosť rozhliada a nachádza nové zaujímavé veci sveta A, čím sa usiluje o obnovenie zmyslu predošlej skutočnosti. Druhá situácia opisuje stav, keď človek upadá do zúfalstva.²³ Vtedy odmieta akúkoľvek nádej na znovuodhalenie zmyslu života v skutočnosti, ktorú žije. Realitou tejto osoby sa stáva zúfalstvo, čo znamená, že žiadna vec sveta A sa nejaví byť viac zaujímavou, pričom ide o rozhodnutie konkrétnej osoby situáciu neprekračovať. Tu sa stáva svet A determinujúcim svet B. Zúfalstvo je úzkosť zbavená akejkoľvek nádeje. Človek v stave zúfalstva nenachádza cestu k obnoveniu zrútenej reality. Stotožňuje sa s týmto stavom a viac sa neusiluje o jej obnovenie. Takýto človek viac nekoná, aby prekročil vzniknutú situáciu. Východiskom nie sú chvíľkové radosti, ani zábava s priateľmi, chýba hlbší zmysel, ktorý sa dovtedy prejavoval v celistvosti zaujímavého sveta A aj B. Svet B sa stáva svetom ustáleného zúfalstva až v momente akceptovania zúfalej reality. Personálnou realitou takéhoto človeka je realita zúfajúceho, čo zachytáva svet B zbavený zaujímavosti a úsilia o obnovenie záujmu vôbec. Človek sa viac neusiluje o vytvorenie novej situácie a môže tak svoj život nazvať ako nezmyselný. Je však potrebné, aby bol túto nezmyselnosť schopný vysvetliť. Pretože sa môže preukázať, že to nie je zúfalstvo, čo tvorí skutočnosť takéhoto človeka, ale úzkosť.

Úzkosť na rozdiel od zúfalstva je zlučiteľná s nádejou. Ide o stav, kedy sa človek rozhodol o prekročení vzniknutej situácie a vyhodnocuje ju ako riešiteľný stav. Človek, ktorý pretrváva v takomto zrútenom svete B a pokúša sa o jeho znovuobnovenie, je v pozícii hľadajúceho. P. Tavel hovorí, že zvyčajne ide o človeka, ktorý disponuje životným elánom, silným sebavedomím

23 Významy výrazov „úzkosť“ a „zúfalstvo“ preberáme od S. Sousedíka. Ibid. s. 21.

alebo veľkou vierou.²⁴ Opäť by bolo chybou snažiť sa dosahovať zaujímavosť predošlého sveta B chvíľkovými radosťami. Chvíľkové radosti odpútavajú od úsilia znovu vystavať zrútený svet B. Odvádzanie pozornosti od úzkosti nie je riešením. Znamená to, že kým sa človek zaoberá úzkosťou, žije len dočasnou realitou bez zaujímavosti, stále však s možnosťou jej obnovenia. S. Sousedík o úzkosti píše, že ide o pozíciu, keď sa snažíme odhaliť, čo nás motivovalo konať, o niečo sa usilovať, pýtame sa na cieľ jednotlivých našich aktivít, ale aj celoživotného smerovania.²⁵ V úzkosti uchopujeme celkovú hodnotu zrútenej personálnej reality a snažíme sa obnoviť novú platnosť sveta B. Úzkosť je ešte stále snahou o znovuoobnovenie personálnej reality, je to stav hľadania hodnoty, ktorá dodá skutočnosti konkrétny zmysel.

Koncepcia personálneho realizmu (svet B) a naturalizmu (svet A) spolu tvoria jednotný opis sveta, ktorý nazývame „svet C“. V takomto obraze sveta je vždy aspoň dispozične prítomný zmysel života. Svet A je efektívny napr. pri popisovaní toho, ako prebiehajú jednotlivé stavy človeka na fyzikálnej úrovni (molekulárna úroveň u Metza). Ide o naturalistický obraz sveta, do ktorého interpretácie patria jedinci. Tu sa ukazuje, že svet B nemožno redukovať na svet A. Svet B dodáva zaujímavosť, príbeh a priebeh, tvorí to, čo neskôr predstavíme v Metzovej koncepcii ako vzorec či naratív v živote ľudskej osoby. Snažíme sa preukázať, že svet A aj svet B sú nutné k zachovaniu úplného opisu života človeka aj so všetkými dispozičiami, ktoré prináležia osobám, teda vrátane dispozičie k zaujatiu supernaturalistického stanoviska. Čo však zaujatie tohto stanoviska pre človeka znamená? Jedno z možných vysvetlení sa ponúka prostredníctvom výkladu religiozity človeka. Jeho ochote (voľbe) žiť vo svete náboženstva a nasledovať hodnoty, ktoré náboženský svet ponúka.

Náboženská interpretácia sveta vyjavuje človeku posvätnú skutočnosť, zahŕňa v sebe prvky naratívu, kultového konania a poskytuje kontext pre vysvetlenie ľudskej existencie a existencie sveta vôbec. Hodnoty, ktoré interpretuje, sa častokrát vyznačujú dokonalosťou, nepredstaviteľnosťou, tajomstvom (tieto hodnoty Metz neakceptuje ako riadne hodnoty). Navyše sa dotýka intímneho vzťahu človeka k transcendentnej skutočnosti a konverguje k eschatologickým hodnotám, čím dodáva zmysel tiež smrti.²⁶ Človek tak nachádza odpovede na životné prekážky a tiež akýsi návod na prežívanie hodnôt, ktoré majú zmysel, a ten je zaručený niečím transcendentným. Výhodou je, že človek má istotu v týchto hodnotách, ktoré uznáva v rámci daného náboženského systému, ktorému sa rozhodol veriť, a prakticky sú nedotknuteľné. Nevýhodou je však náročná prístupnosť rozumovo uchopiť takto ponímané hodnoty, čo už skôr vyjadril Kant: „Musel som odsunúť vedenie, aby som získal miesto viere.“²⁷ U V.

24 TAVEL, P.: *Zmysel života podľa V. E. Frankla*. Bratislava : IRIS. 2004. s. 21.

25 Pracovná definícia „zmyslu ľudského života“ by mohla znieť obdobne. Malo by ísť o hodnotu, ktorá nás motivuje konať, o niečo usilovať, ktorá je zároveň cieľom jednotlivých našich aktivít, ale tiež cieľom celoživotného smerovania. Porov. SOUSEDÍK, S.: *Kosmologický dôkaz Boží existence v životě a myšlení*. s. 38.

26 ŠTAMPACH, I.: *Přehled religionistiky*. Praha : Portál. 2008. s. 30.

27 KANT, I.: *Zmysel tvojho života*. Bratislava : Kalligram. 2001. s. 11.

Frankla rezonuje termín „nevedomenej religióznosti“,²⁸ ktorého význam je kompatibilný (dokonca výstižný) s nami interpretovanou dispozíciou k supernaturálnu. Analogicky možno pozorovať istú podobnosť Franklových námietok, ktoré vzniesol voči psychoanalýze, a námietkami, ktoré vznášame voči objektivistickému naturalizmu. Niektoré koncepcie psychológie zahŕňajú snahu o poskytnutie akéhosi objektívne prístupného a vedecky skúmateľného materiálu, tu pozorujeme podobnosť s naturalizmom. Z toho dôvodu Frankl vyčíta psychoanalýze depersonalizáciu človeka a odmieta jej postup atomizovania toho, čo je v človeku duchovné, podobne ako námietky supernaturalizmu voči naturalizmu. Psychoanalýza prechádza podľa Frankla od atomizovania k anatomizovaniu človeka a skúma ho po fragmentoch, čo je podľa neho neprípustné.²⁹ Koncept Franklovej logoterapie rovnako zahŕňa predpoklad, že pre každého človeka, ktorý prežíva konkrétnu situáciu, je dispozične prístupný nie abstraktný, ale konkrétny zmysel. A to aj v prežívaní nešťastia či úzkosti.³⁰ U Frankla hovoríme o človeku ako o bytí v zodpovednosti. Iba konaním možno odpovedať na životné otázky, a to tak, že preberáme zodpovednosť za naše bytie, pričom zodpovednosť nie je len zodpovednosť činom, musí byť aj zodpovednosťou tu a teraz v konkrétnosti danej osoby, v konkrétnosti každej jej situácie.³¹

Čo by mohol ponúknuť filozofický prístup? Jedným z podniknutých krokov v snahe vyhovieť požiadavkám objektívnosti by mohlo byť aj zapojenie pojmovej analýzy do problému zmyslu života. Peregrin upozorňuje, že nie je cieľom analytickej filozofie poodhaliť záhadu ľudskej existencie. Nežiadame od filozofickej analýzy, aby túto záhadu poodhalila. Pokúšame sa o analýzu výrazu „zmysluplný život“ a pozorujeme, čo výsledky analýzy prinesú. Predovšetkým aké následky bude mať analýza na interpretáciu ľudskej osoby a jej dispozícií. Nekladáme si tak epistemologicky náročnejšiu otázku o zmysle ľudskej existencie. Pýtame sa, aké filozofické nástroje zvolíť. Ktoré nástroje sú vhodné pri snahe odhaľovať zmysel života?

2. Analytický existencializmus: Thaddeus Metz

Novátorský prístup v otázke zmysluplnosti ľudského života T. Metzovi nemožno odoprieť. Jeho snaha je vytvoriť koncepciu, ktorá je atraktívna a zároveň kompatibilná s požiadavkami objektívnosti ako epistemologickej kategórie, na ktorú si nárokuje súčasná filozofická komunita.

²⁸ FRANKL, V.: *Nevedomený Boh*. Bratislava : LÚČ. 2005. s. 53.

²⁹ *Ibid.* s. 15.

³⁰ *Ibid.* s. 93; TAVEL, P.: *Zmysel života podľa V. E. Frankla* s. 92.

³¹ FRANKL, V.: *Nevedomený Boh*. Bratislava : LÚČ. 2005. s. 16.

T. Metz tvrdí, že „...niektoré životy sa javia tak, že majú zmysel, pretože absentuje čokoľvek ideálne alebo supernaturálne [...], niektoré životy sa javia tak, že majú zmysel navzdory absencii čohokoľvek ideálneho alebo supernaturálneho...“³² Supernaturalizmus ako „...všeobecná kategória má vo svojom základe nedôveryný predpoklad, teda že prepojenosť s ideálom je nevyhnutá pre zmysel.“³³

Názov kľúčového diela *Zmysel v živote* (Meaning in Life) manifestuje jadro knihy, kde autor uvádza, že nie je potrebné hľadať zmysel niekde mimo života, kam referuje supernaturalistický koncept. Formulácia s predložkou “v” vyjadruje jeho sympatie s naturalizmom. Odmieťa zaužívanú formuláciu problému ako zmysel života (Meaning of Life), ktorej konotácie môžu viesť niekde mimo život, za hranice toho, čo je človeku prístupné. Prikláňa sa k tvrdeniu, že zmysel života môže spočívať aj v jeho hľadaní. Už aktivita vynaložená na jeho hľadanie alebo snaha o jeho identifikovanie aj na základe intuície by mala byť sama osebe zmysluplná. Domnieva sa, že viacerým, ktorí opatrne o danej problematike premýšľajú, táto činnosť sama nejakým spôsobom činí život viac zmysluplný. Riešením by však nemala byť nejaká definitívna odpoveď. Túto intuíciu by mala filozofická teória zmyslu života brať do úvahy.³⁴

Keď sa hovorí o zmysluplnosti v Metzovom myslení, musíme mať na pamäti, že ide o hodnotiacu kategóriu, ktorú máme možnosť odpozorovať v naturalisticky ponímanom svete.³⁵ Veľká časť toho, čo nazývame alebo čo myslíme tým, keď povieme, že zmysel spočíva v živote, vyjadruje nejaký druh konečného dobra, ktoré je odlišné od pôžitku alebo potešenia ako takých.³⁶

Hodnoty interpretuje ako inherujúce na substanciách vo svete rozpriestranených vecí.³⁷ Nie je potrebné, aby nejaká substancia bola predmetom propozíčného postoja, aby tak nadobudla status niečoho, čo je hodnotné. Zdá sa, že zaujatie postoja objektivistického naturalizmu je vzhľadom na dominantný svetový názor atraktívnejšie, keďže kladie dôraz na vedecky skúmateľné a racionálne prístupné tvrdenia, ktoré neprekračujú naturalistický obraz sveta.

Prístupy, ktoré nie sú vo svojej podstate kompatibilné s Metzovým objektivistickým naturalizmom a interpretáciou zmyslu života, sú napr. koncepcie S. Wolfovej, ktorá zmysel života zachytáva ako aktívny vzťah spojený s projektovaním nejakej hodnoty,³⁸ J. Cottinghama, ktorý vidí elimináciu supernaturálnych hodnôt ako neprípustnú redukciu opisu človeka a sveta, v ktorom žije,³⁹ V. Frankla, ktorý opisuje človeka ako bytie v zodpovednosti

32 METZ, T.: *Meaning in Life: An Analytic Study*. s. 139.

33 Ibid. s. 60.

34 Ibid. s. 13.

35 Ibid. s. 180.

36 Ibid. s. 220.

37 Ibid. s. 164.

38 WOLF, S.: Happiness and meaning: two aspects of the good life. In: *Social Philosophy and Policy*. Vol. 14, 1997, No. 1. 207 – 225; WOLF, S.: *Meaning in Life and Why It Matters*. New Jersey : Princeton University Press. 2010.

39 COTTINGHAM, J.: *On the Meaning of Life*. London : Routledge. 2003; COTTINGHAM, J.: Theism and Meaning in Life. In: *European journal for philosophy of religion*. Vol. 8, 2016, No. 2, p. 47 – 58.

s vlastnosťou nevedomenej religiozity,⁴⁰ S. Sousedíka, ktorý dokazuje na základe logickej konzistentnosti existenciu najvyššieho súcna,⁴¹ W. Wonga, ktorý sa stavia skepticky voči existencii objektívnych hodnôt.⁴²

Metz tvrdí, že ak neexistuje Boh, duša a ani nič spirituálne, potom by mali byť naše životy zmysluprázdne. Život ale môže byť podľa neho zmysluplný, aj keď absentuje čokoľvek supernaturálne. Ľudia predsa nevedia uspokojuivo vysvetliť etiku prameniáciu od Boha, a preto takáto božská prikazujúca etika dokáže len nepravdepodobne legitimovať koncepciu zmyslu v živote. Božie vlastnosti, ako je jednoduchosť alebo nekonečnosť, sú všeobecne nekompatibilné s účelom človeka vo svete.⁴³

V koncepte supernaturalizmu rozlišuje Metz dve hlavné časti. Prvá, z pohľadu Boha, činí slabšou tie koncepcie zmyslu života, ktoré sa zameriavajú na čiastkovú, partikulárnu účelovosť. Znamená to, že preferovať túto pozíciu vrátane nepredstaviteľných vlastností, ktoré prináležia Bohu, má vo všeobecnosti za následok marenie hľadania zmyslu v konkrétnej časti ľudského života. Božie vlastnosti sú v tomto zmysle deštruktívne. Druhé je stanovisko z pohľadu nesmrteľnej ľudskej duše. Treba poznamenať, že Metz neprijíma predpoklad, že by nejaký argument v prospech teórie nesmrteľnej duše bol zároveň argumentom podporujúcim existenciu jednoduchého a nekonečného Boha. Z tohto stanoviska dušu vysvetľuje ako nesmrteľnú a nefyzickú substanciu, ktorá konštituuje identitu jedinca. V nej a v jej vlastnostiach by sa mohol nachádzať kľúč k zmyslu života. Zvolený prístup však nie je akceptovateľný, pretože podľa Metza je deduktívne neplatný a indukzívne slabý. Pýta sa: „Ako si máme predstaviť nesmrteľnosť?“⁴⁴

Stanovuje tézu dokonalosti, ktorá vyjadruje, že zmysel v živote je možný iba vtedy, ak sa vzťahuje, opiera alebo je inak vo vzťahu s nejakou maximálnou mysliteľnou hodnotou. Čo je nekompatibilné s Božimi vlastnosťami, ktoré sú nepredstaviteľné. Človek si tieto dokonalé vlastnosti nedokáže uspokojuivo predstaviť, ani ich vysvetliť. Nesmrteľnosť ľudskej duše je rovnako problém. Táto vlastnosť je dokonalá a tiež ťažko predstaviteľná, dokonca by

40 FRANKL, V.: *Nevedomený Boh*. Bratislava : LÚČ. 2005.

41 SOUSEDÍK, S.: *Kozmologický dôkaz Boží existence v životě a myšlení*. Praha : Vyšehrad. 2014.

42 WONG, W.: Meaningfulness and Identities. In: *Ethical Theory and Moral Practice*, 2008, 123 – 148.

43 Povor. METZ, T.: Meaning in Life: An Analytic Study. s. 11. Diskusia o (dokonalých) Božích atribútoch nie je ani v súčasnosti ukončenou diskusiou. Stále nepoznáme jednotné a jasné odpovede. Interpretáciu Božích vlastností sa zaoberá napr. L. Rojka v článku ROJKA, L.: Hrozné zlo a jeho dopad na filozofické chápanie Boha. In: *Ostium*, roč. 13, 2017, č. 4, s. 1 – 12. Ukazuje, že vo vnútri teórií supernaturalizmu vznikajú ťažko riešiteľné nezhody. Napr. u autorov: M. Adamsová, R. Swinburne, A. Plantinga, D. Phillips, J. Hick. Berie do úvahy tiež argumenty odporcov: J. Mackie, W. Rowe. Otázkou bezčasového chápania Boha sa zaoberá napr. P. Volek v článku: VOLEK, P.: Opodstatnenosť bezčasového chápania Boha. In: *Studia Aloisiana*, roč. 8, 2017, č. 4, s. 5 – 17. Reakciu na W. L. Craiga, časový kozmologický argument a prvú osobnú príčinu (kalamsky argument) nájdeme u L. Rojku v článku: ROJKA, L.: Boh a vznik sveta z ničoho: Náčrt obhajoby časového kozmologického argumentu pre Božie jestvovanie. In: *Studia Neoaristotelica*, roč. 9, 2012, č. 3, s. 3 – 19. V spomenutých publikáciách autorov nevedie skúmanie Božích vlastností k ich nezvratnému odmietnutiu, ale skôr k ich kritickému prehodnoteniu, vyjasneniu a otvoreniu novej diskusie.

44 METZ, T.: Meaning in Life: An Analytic Study s. 11.

mohla mať negatívne konotácie, napr. nuda z nekonečného života. Nutne by to však neznamenal, že ide o nezmyselný život. V tomto prípade by nemala byť obžalovaná nesmrteľnosť sama, ale skôr viera v nesmrteľnosť. Pretože aj nesmrteľný život by mohol mať zmysel. Boh a rovnako nesmrteľná duša nemôžu byť nevyhnutnými pre zmysel v živote, ale hypoteticky by zmysel mohli rozširovať. Tému dokonalosti Metz odmieta.⁴⁵

V kontraste s tézou dokonalosti stanovuje tézu nedokonalosti. Vyjadruje, že stále môže ísť o zmysel v živote, aj bez vzťahu k čomukoľvek dokonalému alebo spirituálnemu. Táto téza ho vedie k zamysleniu sa, o koľko menej než dokonalá nepredstaviteľná hodnota musí byť niekto vo vzťahu k prístupnej hodnote, aby mohol stále považovať svoj život za zmysluplný. Na základe tézy nedokonalosti tvorí nový pohľad, podľa ktorého je život zmysluplný, ak nie je človek príliš vzdialený od maximálneho dobra pozostávajúceho zo zmyslu, ktorý je ľudstvu dostupný vo fyzickom svete dávaný zákonmi prírody.⁴⁶

Z pohľadu naturalizmu rozlišuje subjektívny a objektívny prístup. Subjektívny prístup vyjadruje, že život osoby je tým viac zmysluplný, čím viac dosahuje osoba predmety svojich propozíčných postojov (túžby, ciele, emócie). Objektívny prístup vyjadruje, že stavy vecí majú význam sami v sebe bez toho, aby boli predmetmi propozíčných postojov. Zaujatie stanoviska objektivistického naturalizmu znamená tvrdiť, že zmysel života zaručujú aj menej dokonalé hodnoty, ktoré človek prevzal z fyzického sveta.⁴⁷ Jeho novej naturalistickej teórii predchádza teória základov, ktorá vyjadruje pozitívny vzťah k základným podmienkam ľudskej existencie. Teória má zároveň zabezpečovať neproblémové vytváranie originálneho životného príbehu bez ohrozenia istých morálnych zábran, ktoré by napr. znehodnocovali obeť.⁴⁸

Spornú oblasť skúmania tvorí tiež vzťah medzi celkom a časťou ľudského života. Zmysluplnosť čoho hľadáme? Kam referujeme, keď hovoríme o zmysluplnom živote? Je zmysluplná nejaká konkrétna parciálna časť ľudského života alebo život ľudskej osoby v celku? Zdá sa, že život v celku by bolo možné identifikovať až z perspektívy smrteľnej posteľe, bilancujúc spätne celok príbehu vlastného života. V čiastkovom ponímaní života uvažujeme, ako môže byť nejaká časť alebo fragment života zmysluplný. Východiskom by malo byť zamietnutie jedného aj druhého pohľadu. Dualistické ponímanie „celok alebo časť“ treba zlúčiť v jednotnú naráciu a dospieť k menej problematickému výkladu. Metz zastáva zmiešaný pohľad. Na život treba nahliadať z pohľadu celkovej existencie osoby ako nejakého vzoru či príbehu, ktorá je nositeľkou

45 Ibid. s. 11; 79 – 82.

46 Ibid. s. 146. Bližšie vysvetlenie, ako môžu byť zákony prírody zdrojom zmyslu v ľudskom živote, podáva Metz v článku: METZ, T.: The good, the true, and the beautiful: toward a unified account of great meaning in life. In: *Religious Studies*. Vol. 47, 2010, p. 389 – 409, kde kriticky zhodnocuje sedem teórií sebatranscendencie, pričom žiadna z nich nie je dostatočná. Formuluje preto vlastnú, ôsmu teóriu sebatranscendovania, v ktorej sa snaží vyhnúť chybám predchodcov. Táto publikácia sa stala kľúčovou a Metzovi zabezpečila ustálenú pozíciu medzi filozofmi zaoberajúcimi sa problémom zmyslu ľudského života.

47 Ibid. METZ, T.: Meaning in Life: An Analytic Study s. 164.

48 Ibid. s. 222.

zmyslu. Treba sa vyhnúť tomu, aby vznikajúca definícia determinovala snahu o zachytenie tohto životného príbehu či vzorca.⁴⁹ Celkovú existenciu osoby môžeme priblížiť nasledovne. Ak človek rozpráva príbeh zo svojho života, napr. nejakú minulú udalosť, nejedná ako oddelená osoba, ktorá sa práve nachádza len v danej situácii, ktorú opisuje ako nejakú časť. K opisovanému sa vzťahuje aj ako osoba existujúca tu a teraz. Identifikácia zmyslu v živote sa môže v každom z rozprávání výrazne líšiť. Môžeme tak vykladať ten istý príbeh, ktorý vo svetle nových udalostí vykáže inú mieru prítomnosti zmyslu.

Pre Metza vyjadruje zmysel niečo, čo je z definície finálne a nie inštrumentálne hodnotné. Hodnotné samo o sebe, čo poskytuje osobe nejaký vnútorný dôvod, pre ktorý by si to cenila. Nie je napr. logicky sporné hovoriť o nemorálnom, ale zmysluplnom živote. Ak by niekto chcel tvrdiť, že ľudské životy nie sú vo všeobecnosti zmysluplné, mal by podať nejaké odôvodnenie, prečo je tomu tak. Definícia nezmysluplných ľudských životov by sa nemala zakladať na ich zedefinovaní ako nešťastných. Zmysluplnosť a podobné termíny nemajú z definície referovať o správnosti či šťastí. Výraz absurdita neodmysliteľne zahŕňa myšlienku rozpornosti, zatiaľ čo koncepcia zmysluprázdnoty ju nezahŕňa. Tvrdenie o zmysluplnom, ale nešťastnom živote teda nie je sporné.⁵⁰ Teória márnosti vyššie spomenuté zvyrazňuje. Čo v prípade opakovaného zlyhania v dosahovaní niečieho cieľa? Zdá sa, že život môže byť márný, ale ešte stále zmysluplný. Pretože výraz absurdita vyjadruje rozpornosť, ale výrok o zmysluplnom a zároveň márnom živote nie.⁵¹

Koncepcia ľudského života má zahŕňať myšlienku existencie ľudskej osoby a nie ľudský život ako taký. Metz hovorí, že ľudská osoba sa prejavuje nejakým druhom neinštrumentálnej hodnoty, a to do určitej miery. Túto hodnotu možno rozobrať na tri kategórie. Prvá je dobro späté s morálkou. Druhou je pravda vo vzťahu s pýtaním sa. Treťou kategóriou je krása spojená s tvorivosťou. Morálka, pýtanie sa a tvorivosť sú prejavy dobra, pravdy a krásy v celej existencii ľudskej osoby, badateľné vo vzorci či narácii konkrétneho ľudského života.⁵² Predstavujú tri transcendentáliá a zároveň spôsob, ako prekračovať živočíšnu prirodzenosť človeka. Ak teda dochádza k stavu absencie zmyslu v živote, znamená to, že sa jedná o nedostatok hodnoty, ktorá pozostáva z dobra, pravdy a krásy v existencii ľudskej osoby v nejakej miere. Neznamená to však, že vzniknutý nedostatok musí nutne implikovať prítomnosť absurdity. Stále tak môže ísť o život prežívaný v mechanickosti alebo o život stále dookola sa valiaceho kameňa.⁵³

Vedomosť o základných troch kategóriách hodnoty nás má viesť k postulovaniu zoznamu nejakých zmysluplných podmienok. Treba si položiť

49 Ibid. s. 4; 40 – 45; 49 – 51.

50 Ibid. s. 5; 174.

51 Ibid. s. 140.

52 Porov. METZ, T.: The good, the true, and the beautiful: toward a unified account of great meaning in life. In: *Religious Studies*. Vol. 47, 2010, p. 389 – 409; METZ, T.: *Meaning in Life: An Analytic Study* s. 13; 191.

53 METZ, T.: *Meaning in Life: An Analytic Study* s. 187.

otázku, či je tu niečo, čo by mali tieto podmienky spoločné. Metz sa domnieva, že áno, a to, čo budú mať spoločné, nazýva voľne ako princíp zmyslu v živote. Jedná sa o všeobecný princíp, ktorý má poskytnúť presvedčivé vysvetlenie mnohých smerovaní, v ktorých môže byť život zmysluplný. Teórie zmyslu života sú spojené tým, že sú odpoveďami na rôzne súvisiace a v podstate sa prekrývajúce otázky. Na označenie tohto vzájomného vzťahu slúži termín „rodinnej podobnosti“. Keď sa teda pýtame: „Ktoré ciele nás teší nasledovať?“, „Ako by mala ľudská osoba transcendovať jej živočíšnu prirodzenosť?“, „Ktorá časť života je tá, ktorá si zaslúži obdiv?“, tieto otázky sú vo svojej podstate podobné. Zoznam podmienok, ktoré by zodpovedali zmysluplnému životu, majú byť vo svojej podstate podobné, budú do určitej miery späť či navzájom poprepájané.⁵⁴ To znamená, že ide o posúdenie nejakej konkrétnej otázky, či sa radí alebo neradí k otázkam o zmysle života, či má k nemu dosah, či sa k nemu vzťahuje. Jednotlivé posúdenie otázok, ktoré si kladieme v rôznych situáciách, je menej sporné, než súd o všeobecnom princípe, ktorý je hodnotený vo svetle mnohých jednotlivých posúdení. Intuícia má byť inšpiráciou pre pýtanie sa, aby človek nadobudol schopnosť identifikovať prítomnosť zmyslu vo svojom živote. Pri bližšom skúmaní týchto otázok máme postrehnúť, že vo svojej podstate majú niečo spoločné, aj keď len intuitívne, toto zistenie je zachytením ich rodinnej podobnosti.⁵⁵ Nemalo by sa jednať o redukciu otázok, ale skôr o ich korekciu.

Metz neskrýva svoj zámer vybudovať teóriu, ktorá vylúči platnosť ostatných. Teória základov a objektivistický naturalizmus má ambíciu byť čo najobjektívnejšou koncepciou popisujúcou zmysel v živote človeka. Podľa Metza by výsledkom bádania mala byť identifikácia princípu alebo vzoru, ktorý sa nachádza v zmysluplnom živote človeka. Uspokojivá teória zmyslu v živote má tak byť supernaturálne sterilná, pretože nie je možné nejakým spôsobom prijateľne obhájiť tézu dokonalosti. Zdá sa, že otázka zmyslu v živote sa dá v koncepcii T. Metza preformulovať od otázky: „Čo je zmyslom v živote človeka?“ na formuláciu: „Ktorá hodnota alebo súbor hodnôt, vylučujúc supernaturálne, činia život zmysluplným?“ Výsledkom snahy o identifikáciu hodnoty nemá byť definitívna odpoveď, čo ilustruje Metz napríklad tým, že už intuícia hľadania zmyslu činí život človeka viac zmysluplným.

3. Zmysel verzus zmysluplnosť

Zásadný moment, v ktorom sa náš koncept supernaturalizmu rozchádza s T. Metzom, spočíva v ponímaní ľudskej osoby a tézy dokonalosti. Voči Metzovi vznášame obdobnú námietku, ktorú formuloval J. Cottingham. Dispozícia k supernaturálnemu ponímaniu hodnôt je súčasťou komplexnosti ľudskej osoby. Túto dispozíciu nemožno ignorovať a súčasne nazývať život

⁵⁴ Ibid. s. 34 – 36.

⁵⁵ Ibid. s. 7; 34.

zmysluplným, keďže dochádza k účelovej redukcii, čo podporuje tiež Franklov antropologický vstup. Tam, kde Metz tvrdí, že naturalistické hodnoty sú postačujúce na to, aby človek viedol zmysluplný život, tvrdíme, že človek môže viesť život, ktorý má zmysel, ale nie je úplný. Absentuje napĺňanie supernaturálnych hodnôt. Interpretácia objektivistického naturalizmu nemôže byť popisom života, ktorý je zmyslu-plný; problém identifikujeme v prípade výrazov zmysel (meaning) života a zmyslupnosť (meaningfulness) života, ktoré by mohli byť rozlišované. Zdá sa, že zmysel života by mal vyjadrovať skôr konkrétne prevedenie zmyslupnosti v živote človeka, pričom zmyslupnosť života vyjadruje skôr existenciu nejakej dokonalej, plnej hodnoty. V životnom príbehu nepozorujeme zmyslupnosť ako takú, ale pozorujeme, v súlade s Metzovým zmiešaným pohľadom, že jednotlivé aktivity vykazujú prítomnosť zmyslu, nie zmyslupnosti, a to nasledovaním nejakej hodnoty, ktorá nesie zmysel. Môžeme tak odhaliť nejaký vzor alebo princíp, ale v skutočnosti nezachytávame zmyslupnosť života. Prežívame zmysel vlastnej existencie.

Na základe predošlého je vhodné upraviť výrok „Žijem zmysluplný život“ na výrok „Môj život má zmysel“. Táto formulácia je opatrnejšia vzhľadom na prítomnosť zmyslu. Je rozdielne tvrdiť, že život je zmysluplný, alebo že život má zmysel. Výrok „Môj život je zmysluplný“ vyjadruje, že zmyslupnosť ako nejaká idea alebo abstrakcia, ako maximálna či dokonalá hodnota sa v živote človeka, ktorý je autorom výroku, prejavila v plnej miere, maximálne, dokonale. To by znamenalo spor s Metzovou tézou dokonalosti, podľa ktorej si nedokážeme predstaviť dokonalú vlastnosť, a teda ju ani nasledovať ako hodnotu. Ľudská osoba predsa nesie vo svojom životnom príbehu aj tie časti, ktoré častokrát označí za nezmyselné. Korekcia výroku „Žijem zmysluplný život“ by mohla pomôcť vyhnúť sa sporom o časť alebo o celok ľudského života v otázke zmyslu života. Ak teda povieme, že život má zmysel namiesto toho, aby sme tvrdili, že je zmysluplný, stále nechávame priestor pre jeho ďalšie napĺňanie, a to bez toho, aby sme vymedzovali celok ľudského života.

Podobne zmysluprázdnosť života analogicky k zmyslupnosti života by nemala vyjadrovať akúsi úplnú, absolútnu neprítomnosť zmyslu alebo vyprázdnenosť. Môže vyjadrovať, že v rozmedzí viac a menej je v danej aktivite prítomný zmysel života aspoň minimálne, ale stále je prítomný určitým unikátnym spôsobom, ktorý nie sme v danom momente schopní odhaliť. Neznamená to teda, že by daná aktivita bola zmysluprázdna. Človek nemôže s istotou tvrdiť, že je jeho život zmysluprázdny alebo zmysluplný. Pretože častokrát v spätnej reflexii zistí, že aj zdanlivo zmysluprázdna časť jeho života je vo svetle nových udalostí opäť napĺňaná zmyslom. Rovnako zmyslupnosť sa vo svetle nových budúcich udalostí ukáže ako nezmyselná. Teda nie úplne zbavená zmyslu, ale vyjadruje jeho nejasnosť. Čo však nemusí byť problém, práve naopak, takáto bilancia sa zdá byť prospešná. Zachytáva dynamiku ľudského života a zároveň odpovedá na požiadavku aktívnej dialektiky, ktorú sme uviedli vyššie. V bežnom jazyku predošlé formulácie nemusia spôsobovať ťažkosti, no pri bližšej analýze sa zdá, že môžu v diskusii spôsobovať problémy.

Metzov výraz atraktivita nie je úplne totožný s výrazom záujem, ktorý používame v časti o ľudskej osobe. Pre Metza je objektívna atraktivita vágna, čo sú v koncepcii svetov A a B zaujímavé veci sveta A, zatiaľ čo subjektívna atraktivita prameniaca vo svete B nie je pre zmysel nevyhnutná. Záujem, ktorý sa prejavuje v našom svete B, tým z Metzovho pohľadu síce nie je vylúčený, ale je nepotrebný.

Podľa S. Wolfovej však zmysluplný život musí vyhovieť dvom kritériám. Musí byť aktívnym vzťahom a musí to byť vzťah spojený s projektovaním nejakej hodnoty. Naopak nezmyselnému životu chýba aktívny vzťah s čímkoľvek. Dokonca aj človek, ktorý má tento aktívny vzťah, môže byť bez zmyslu, ak sú predmety v tomto vzťahu totálne bezcenné.⁵⁶ Záujem je v našom svete B podstatný pre udržanie prítomnosti zmyslu, pričom skutočne neotrasiteľnou hodnotou by mala byť hodnota supernaturálna, pretože nepodlieha zmenám.

Problém nepredstavuje tvrdenie, že hodnoty, ktoré človek pozoruje v zákonoch prírody, sú skutočnými hodnotami. Námietka sa dotýka ich úplnosti. Svet B je dispozične uspořobený na to, aby prijal aj také hodnoty, ktoré sa vymykajú determinujúcemu prístupu sveta A, teda naturalistickému obrazu sveta. Označenie supernaturálnych hodnôt, ktorých obsah Metz zaradil pod tézu dokonalosti (jednoduchosť, nekonečnosť, nesmrteľnosť) len za rozšírenie zmyslu života, treba podrobiť kritike, a to tým viac, ak sa snažíme vyhýbať redukcii komplexnosti ľudskej osoby ako nositeľky zmyslu života a všetkých jej dispozícií. Vráťane dispozície k supernaturálnu. V situácii, keď človek stratí akýkoľvek záujem o rozpriestranený svet A, zo zúfalstva ako stavu bez nádeje skutočne nie je východisko a hodnoty, ktoré sa ponúkajú v naturalisticky ponímanom svete tak nemajú prakticky žiaden vplyv na znovuoživenie zmyslu života v realite zúfajúceho, pretože nedochádza k nadviazaniu vzťahu. Ak by však hodnota presahovala svet A, hypoteticky je možné dostať sa aj zo zúfalstva, vtedy je zdrojom hodnoty výhradne supernaturálnu, a až neskôr sa môžu pridávať hodnoty prevzaté zo sveta A. Tu je postup opačný ako u Metza. Teda nie supernaturálne hodnoty ako doplnok k naturálnym, ale naturálne hodnoty ako doplnok k supernaturálnym.

Supernaturálne hodnoty môžu dodávať zmysel ľudskému životu rovnako efektívne, ako naturalisticky opísané.⁵⁷ Navyše, ak sú hodnoty skutočne také, ako ich opisuje Metz v téze dokonalosti, práve z povahy týchto hodnôt sa zdá, že je vhodné ich nasledovať. Uvedomujeme si pritom, že obdobný problém ako pri popise zmysluplnosti môže nastať aj pri popise supernaturálnych hodnôt. Nepožadujeme, aby sa prejavila dokonalosť alebo jednoduchosť vo svojej plnosti v živote človeka. Môžeme si však nárokovať, aby sa prejavili v určitej miere, a to tak, že si dokážeme predstaviť vždy ešte lepší stav, než je ten, ktorý

56 WOLF, S.: Happiness and meaning: two aspects of the good life. In: *Social Philosophy and Policy*. Vol. 14, 1997, No. 1. s. 211.

57 Tvrdeniu sa v texte venujeme cez výraz „zmysluplný ľudský život“ a vymedzením sa voči „objektivistickému naturalizmu“. Takto závažné tvrdenie si však zaslúži ešte detailnejšiu interpretáciu. Analýza a prehĺbenie „tézy dokonalosti“ a samotného supernaturalistického stanoviska je predmetom ďalšej štúdie.

prežívame aktuálne. Metz síce hovorí, že sú tu takí ľudia, v ktorých živote nie je nič supernaturálne a ich život je zmysluplný, no rovnako sú tu takí ľudia, ktorí v naturalistickom obraze sveta nenachádzajú zmysel života a odhalujú ho až v pozícii zaujatia supernaturalistického stanoviska.

Akceptovať tvrdenie, že je možné odpozorovať hodnoty, ktoré sú hodné nasledovania aj v zákonoch prírody, samo o sebe nemusí byť problém. Pokiaľ však čerpáme exkluzívne zo zákonov prírody, nemožno bezproblémovo používať výraz „zmysluplný život“, pretože takto vyjadrujeme skôr ideu, než bežnú situáciu v živote človeka.

Ak prijmeme predpoklad, že výraz „zmysluplný život“ konceptuálne spadá pod tézu dokonalosti, ktorú Metz odmieta ako zdroj zmyslu, potom sa zdá naša téza opodstatnená. Ak sa chceme k tejto idei približovať, nie je vhodné ľudskú osobu ochudobniť o možnosť nasledovania supernaturálnych hodnôt ako riadnych hodnôt. Nesúhlasíme s tým, že by tieto hodnoty boli nepotrebným rozšírením. V diskurze je nutné plnohodnotne akceptovať aj supernaturalistické stanovisko, ktoré popisuje vzťah človeka k dokonalým hodnotám ako jednu z dispozícií ľudskej osoby vo svojej komplexnosti. Navrhujeme preto rozlíšenie výrazov na „zmysel ľudského života“, ktorý bude referovať o koncepte naturalizmu, a na výraz „zmysluplnosť ľudského života“, ktorý bude referovať o koncepte supernaturalizmu. Zastávame názor, že za vyššie spomenutých podmienok sa k interpretácii zmysluplnosti života približujeme kombináciou naturalistického a supernaturalistického obrazu sveta, teda akceptovaním naturálnych a supernaturálnych hodnôt, a takýto jednotný opis nazývame „svet C“. Nie je pritom sporné tvrdiť, že plnosť zmyslu života, ktorú by mala reprezentovať dokonalá hodnota, sa v životnom príbehu človeka zrejme nikdy neprejaví, a to ani v prípade interpretácie sveta z pohľadu supernaturalizmu.

Použitá literatúra

- COTTINGHAM, J.: *On the Meaning of Life*. London : Routledge. 2003.
- COTTINGHAM, J.: Theism and Meaning in Life. In: *European journal for philosophy of religion*. Vol. 8, 2016, No. 2, s. 47 – 58.
- FRANKL, V.: *Neuvedomený Boh*. Bratislava : LÚČ. 2005.
- CHAUCHARD, P.: *Věda a smysl života*. Praha : Vyšehrad. 1971
- KANT, I.: *Zmysel tvojho života*. Bratislava : Kalligram. 2001.
- LETZ, J.: Prosoponická ontológia a jej perspektívy. In: *FILozOFIA*. Roč. 57, 2002, č. 8, s. 582 – 590.
- METZ, T.: The good, the true, and the beautiful: toward a unified account of great meaning in life. In: *Religious Studies*. Vol. 47, 2010, s. 389 – 409.
- METZ, T.: *Meaning in Life: An Analytic Study*. Oxford : Oxford University Press. 2013.
- METZ, T.: Further Explorations of Supernaturalism about Meaning in Life. In: *European journal for philosophy of religion*. Vol. 8, 2016, No. 2, s. 59 – 83.
- PEREGRIN, J.: *Úvod do analytické filosofie*. Praha: Herrmann a synové. 1992.

- PEREGRIN, J.: *Kapitoly z analytické filosofie*. Praha : Filosofia. 2005.
- ROJKA, L.: Ťažkosti s pojmom bezčasového stvoriteľa. In: *Studia Aloisiana*, roč. 3, 2012, č. 2, s. 51 – 65.
- ROJKA, L.: Boh a vznik sveta z ničoho: Náčrt obhajoby časového kozmologického argumentu pre Božie jestvovanie. In: *Studia Neoaristotelica*, roč. 9, 2012, č. 3, s. 3 – 19.
- ROJKA, L.: Slobodné konanie a vedecké metódy skúmania. In: *Studia Aloisiana*. Roč. 6, 2015, č. 3, s. 5 – 16.
- ROJKA, L.: Hrozné zlo a jeho dopad na filozofické chápanie Boha. In: *Ostium*, roč. 13, 2017, č. 4, s. 1 – 12.
- ROJKA, L.: A Probabilistic Argument for the Reality of Free Personal Agency. In: *Studia Neoaristotelica*. Roč. 14, 2017, č. 1, s. 39 – 57.
- SOUSEDÍK, S.: *Kosmologický důkaz Boží existence v životě a myšlení*. Praha : Vyšehrad. 2014.
- ŠTAMPACH, I.: *Přehled religionistiky*. Praha : Portál. 2008.
- TAVEL, P.: *Zmysel života podľa V. E. Frankla*. Bratislava : IRIS. 2004.
- VOLEK, P.: *Človek, slobodná vôľa a neurovedy*. Ružomberok : VERBUM – vydavateľstvo KU v Ružomberku. 2015.
- VOLEK, P.: Opodstatnenosť bezčasového chápania Boha. In: *Studia Aloisiana*, roč. 8, 2017, č. 4, s. 5 – 17.
- WIELENBERG, E.: Metz's Case Against Supernaturalism. In: *European Journal for Philosophy of Religion*. Vol. 8, 2016, No. 2, s. 28 – 34.
- WOLF, S.: Happiness and meaning: two aspects of the good life. In: *Social Philosophy and Policy*. Vol. 14, 1997, No. 1, s. 207 – 225.
- WOLF, S.: *Meaning in Life and Why It Matters*. New Jersey : Princeton University Press. 2010.
- WONG, W.: Meaningfulness and Identities. In: *Ethical Theory and Moral Practice*, 2008.

Mgr. Miroslav Maňak
Katedra filozofie FF KU v Ružomberku
Hrabovská cesta 1B
034 01 Ružomberok
miroslav.manak222@ku.sk